

Леся Пагуліч

«На захист дітей України»: наступ на сексуальні права у дискурсі релігійних правих та законодавчих ініціативах

Протягом останніх п'яти років в Україні посилюється діяльність та вплив релігійно-фундаменталістських організацій. Деякі організації обирають стратегію фокусування на одному питанні, наприклад, криміналізації так званої «пропаганди» гомосексуальності чи забороні абортів. Інші поєднують всі анти-жіночі та гомофобні питання під прапором посилення «християнської моралі» нації та захисту «української традиційної сім'ї». Ці організації об'єднуються з метою зриву гей-прайду, проведення разом із державними структурами сімейних форумів, підписання резолюції заборони абортів на Національному конгресі з біоетики тощо. Під егідою захисту дітей законодавчі ініціативи забороняють так звану «пропаганду» гомосексуальності. Я стверджую, що одним із ключових факторів, чому гомосексуальність є особливою мішенню осуду та гноблення в Україні, є те, що вона дискурсивно конструюється як загроза існуванню української нації. Замість вирішення соціально-економічних питань, українські політики все частіше послуговуються популізмом та моралізаторством,

особливо напередодні виборів. На цьому тлі праворадикальні та релігійно-фундаменталістські групи стають все більш активними, підсилюючи консервативний дискурс. Значна частина діяльності та риторики цих груп скерована на обмеження сексуальних та репродуктивних прав.

У цьому розділі я аналізую гомофобні ініціативи, діяльність релігійно-фундаменталістських та праворадикальних груп в Україні, вивчаю їхню риторику щодо сексуальності в рамках релігійного та націоналістичного дискурсів, зв'язок із парламентськими дебатами про гомосексуальність та механізми застосування гомофобної риторики в загальнополітичному полі та законодавчих ініціативах, зареєстрованих у Верховній Раді України в 2011-2012 роках.

Топографія гомофобних організацій

В цьому підрозділі я проаналізую діяльність гомофобних організацій, що виступають проти універсальності прав для лесбійок, геїв, бісексуальних та трансгендерних людей (ЛГБТ) та видимості ЛГБТ-спільноти. Насамперед зауважу: я не ставлю за мету скласти вичерпний перелік гомофобних релігійних правих угруповань та організацій. Таке завдання складно виконати через поширеність гомофобії серед цілої низки ініціатив та нечіткості, мінливості меж між релігійними консервативними організаціями. Однак аналіз «основних гравців» серед організацій, чия діяльність прямо скерована проти прав ЛГБТ, дозволить дослідити, яким чином праві угруповання здійснюють моральну паніку навколо теми гомосексуальності як крок на шляху до державної інституціоналізації гомофобії. До таких організацій належать «Любов проти гомосексуалізму» (ЛПГ), близька до неї організація «Всі разом!», «Батьківський комітет України», Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій та «Спілка молодих християн України».

Опис та аналіз діяльності організації здійснювався на основі організаційних веб-сайтів, висловів та промов лідерів, письмових документів (як-от: відкриті листи та декларації), друківаних інформаційних та агітаційних матеріалів організації. Предметом аналізу стали документи за період з 2008 по 2012 роки.

«Любов проти гомосексуалізму» та «Всі разом!»

Однією з ключових найбільш активних та видимих гомофобних організацій є ЛПГ, «Громадський рух людей із майбутнім “Любов проти гомосексуалізму”». ЛПГ вперше заявили про себе в 2003 році під час вуличної акції в центрі Києва, мету якої організатори визначили як «розповісти правду про гомосексуалізм»¹. Основні лозунги включали «Гомосексуалізм = СНІД», «Гомосексуалізм — це гріх», «Геями не народжуються, ними стають!», «Одностатевого кохання не буває», «Україна — християнська країна», «Гомосексуалізм — ворог сім'ї». Згідно з офіційним сайтом, діяльність ЛПГ включає «публічне і категоричне протистояння спробам встановлення гомодиктатури», «захист інституту сім'ї» та «просування традиційних сімейних цінностей». ЛПГ діє через вуличні акції, роботу зі ЗМІ, з «зірками», народними депутатами, чиновниками; співпрацює із церквами та стверджує «християнські цінності» України через засудження гомосексуальності.

ЛПГ консолідує навколо себе інші групи та організації, які виступають проти прав ЛГБТ. З 2008 року щорічні вуличні акції ЛПГ змінили формат на «сімейні карнавали». Перший сімейний карнавал проходив за підтримки низки організацій: Інституту сім'ї і подружнього життя, АСЕТ, «Міжнародного центру батьківства», «Срібного кільця», Духовності та благополуччя, Центру соціального захисту молоді та юнацтва та ін.

За словами лідера організації Руслана Кухарчука, ЛПГ отримує організаційну допомогу від різних громадських ор-

ганізацій, церков, навчальних закладів, приватних внесківⁱⁱ. Серед членів організації є пастори церков. Один із членів ЛПГ, пастор харизматичної християнської церкви «Нове Покоління», голова громадської організації «Центр соціального захисту молоді та юнацтва» Юрій Шмуляр висловив позицію, мовляв, «гомосексуальність є загрозою національній безпеці України», що нібито призводить до «вимирання нації»ⁱⁱⁱ. Засновник церкви «Нове покоління» Олексій Ледеяєв, який є співзасновником правозахисної організації «Стражі на стінах» у Латвії, виступає за активну участь християн у політиці та «встановлення гегемонії євангельських християн» у державних органах. Ледеяєв використовує ісламофобські вислови, у яких пов'язує толерантність до гомосексуальних людей з підготовкою до «ісламізації суспільства»^{iv}. Прикметно, що така подвійна, потрійна чи ще чисельніша приналежність і до релігійних інституцій, і до «правозахисних» чи громадських організацій є дуже типовою для активістів гомофобного спрямування.

На сайті ЛПГ зазначається, що організація не підтримує фізичне насильство проти гомосексуальних людей. Однак один з членів оргкомітету Анатолій Шарій зазначив: *«Пусть [гомосексуальные люди] сидят и радуются, что их еще не убивают»*. Кінцеву мету ЛПГ він визначив так: *«Чтобы гомосексуалисты жили в квартирах и не вылезали на улицу, не вылезали в СМИ и не пропагандировали свой образ жизни (...) Мы одновременно требуем установление уголовной ответственности за пропаганду гомосексуализма»*^v. Незважаючи на те, що, на відміну від низки праворадикальних груп, у своїй діяльності ЛПГ не використовує пряме фізичне насильство, своїми публічними акціями та виступами організація нерідко виправдовує насильство над лесбійками та геями, розпалює ворожнечу і використовує мову ненависті.

З 2009 року ЛПГ розпочала нову форму діяльності — збір підписів для законодавчого впровадження кримінальної відповідальності за так звану «пропаганду гомосексуалізму». Відтак, в 2010 році до лозунгів на вуличних акціях

під стінами парламенту та уряду додалися «За пропаганду гомосексуалізму — статтю», «Реєстрація партнерств збоченців — загроза національній безпеці», «Верховна Рада і народ України проти ювенальної юстиції», «Не допустимо гомосексуальному лобі закріпитись в Україні!». Територія проведення акцій та карнавалів ЛПГ розширилась з Києва до інших міст України.

Тоді ж у 2010 році було створено нову організацію під назвою «Громадянський рух “Всі разом!”», яку очолив Руслан Кухарчук, що одночасно є лідером ЛПГ. На офіційному сайті спільним базисом діяльності проголошуються «християнські цінності». «Всі разом!» сформулювали п'ять досить великих блоків, які буцімто є об'єктом інтересу організації: «Безпечне суспільство», «Повноцінна сім'я», «Релігійна свобода», «Міцне здоров'я» та «Благодійність». «Заборона пропаганди гомосексуалізму» записана до блоку «Повноцінної сім'ї»^{vi}. Однак, незважаючи на такі широко заявлені інтереси, аналіз сайту показує, що переважна більшість інформації фокусується саме на боротьбі з «пропагандою гомосексуалізму» та подібних ініціативах. Така стратегія маскування організаційних цілей під егідою широкого спектру «соціальних проблем», в той час як фактично діяльність організації націлена проти окремої меншаритарної групи, не є унікальною для «Всі разом!» — вона є доволі типовою для низки гомофобних ініціатив.

Іншою розповсюдженою стратегією є маніпулювання статистикою та використання псевдонаукових даних. Наприклад, на офіційному сайті «Всі разом!» презентуються результати опитування, яке містить упереджені запитання на кшталт «Як Ви вважаєте, чи має громадянин України право на захист себе від пропаганди гомосексуалізму?». Згідно з даними сайту, це опитування проводилося серед пересічних перехожих на вулиці. В результаті новина «85% киян хочуть захистити себе від пропаганди гомосексуалізму»^{vii} ротується далі на інтернет-ресурсах як соціологічне дослідження, буцімто репрезентативне для столиці та покликане підтвердити підтримку збору під-

писів ЛПГ за криміналізацію цієї ж «пропаганди». Крім того, подібні «соціологічні опитування» нерідко є повністю сфабрикованими, їх реалізацію приписують невеликим центрам соціологічних досліджень, які в дійсності до таких опитувань громадської думки не мають жодного стосунку.

В 2010 році ЛПГ розпочала відкриту співпрацю з народними депутатами, серед них Павло Унгурян, представник ВО Батьківщина (БЮТ), який при цьому очолює громадську організацію «Спілка молодих християн України». В 2010 році на акції ЛПГ депутат заявив: *«Наше суспільство деградує. Жахливі цифри та небезпечні тенденції: Україна лідирує за темпами розповсюдження СНІД й дитячого алкоголізму, виготовлення та копіювання дитячої порнографії. Необхідно взяти курс на відродження нашої християнської спадщини, відстоювати моральні цінності»*^{viii}. У 2009 році його організація розпочала моралізаторську кампанію під назвою «Чистий погляд», направлену проти «соціальних хвороб, які суперечать християнській моралі», як-от: безпритульність, алкоголізм, наркозалежність, тютюнопаління, ВЛ/СНІД, аборти, «вільне кохання». Причинами цих бід названо «бездуховність більшості молодих людей, відсутність загальноприйнятих цінностей та авторитетів, зниження ролі родини», іншими словами, те, що консерватори називають «втраченою моральних орієнтирів» молодого покоління. Чисельні постери були розміщені на сітілайтах в Київському метрополітені, що нагадували соціальну рекламу, затверджену урядовими міністерствами, а серед студентства великих міст розповсюджувалися відповідні флаєри. Частина постерів засуджують перелічені «соціальні проблеми», решта ж ніби пропонують засіб їх вирішення, своєрідні «ліки» від «соціальних недугів»: поважати старих людей, читати Біблію, проявляти любов до дітей. Чистота, невинність протиставляється «бруді» й безрозбірливості не лише на символічному рівні, але й буквально: чисті доглянуті діти супроти брудних, безпритульних злидарів, що не гребують вуличною ширкою чи чужою пляшкою пива. Таке зобра-

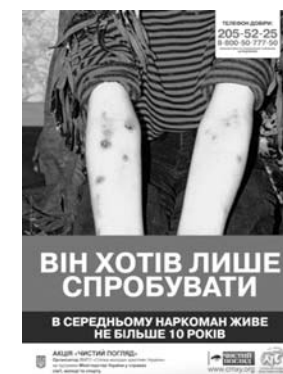
ження гострих соціально-економічних проблем як наслідку «морального падіння» окремих індивідів, а не провалу державної системи соціального захисту, є типовим для українського політикуму консервативного гатунку. Програма повторюється майже щорічно^{ix}. В 2011-му Унгурян виступив одним з авторів законопроекту №8711 — першої зареєстрованої законодавчої ініціативи, націленої на криміналізацію так званої «пропаганди гомосексуалізму».

«Батьківський комітет України»

Активним учасником вуличних акцій ЛПГ, зокрема протестів проти рівних прав для ЛГБТ під будівлями Посольств Нідерландів, Канади та представництва Єврокомісії в Україні, є голова Всеукраїнської громадської організації «Батьківський комітет України» Ігор Друзь. «Батьківський комітет України» скерує свою діяльність на введення заборони «пропаганди» гомосексуальності, визначеній як явище, що «зашкоджує праву сім'ї», поряд із алкоголізмом, наркоманією, проституцією, педофілією, насильством. Комітет активно виступав проти проведення гей-прайду у Києві в травні 2012-го. Іншою провідною тематикою Комітету є протистояння впровадженню ювенальної юстиції в Україні. Заходи Батьківського комітету нерідко охороняються «Вірним козацтвом», праворадикальною групою мілітаристського спрямування.

До 2011 року очільник Батьківського комітету виступав радником Представника Української Православної Церкви (Московського Патріархату) у Верховній Раді України^x архієпископа Львівського і Галицького Августина (Маркевича)^{xi}. Ігор Друзь є також співзасновником Київської організації «Народний Собор». Така барвиста суміш афіліацій є красномовним прикладом поєднання релігійних і праворадикальних ідеологій, організацій та інституцій.

Друзь визначає «Народний Собор» як «православно-патріотичний рух, який відкидає ліберальну модель держави, що зашкоджує вірі та здоровій родині». Не-

зважаючи на критику багатьох гомофобних організацій за «недостатню радикальність», Народний Собор ситуативно об'єднується з ними заради спільної мети. Так, за словами Друзя, співпраця різних сил для зриву гей-прайду була об'єднана метою «*знищити навісегда саму думку о можливості шестивия извращенцев по Матери городов русских*»^{xii}. Це ілюструє, як праворадикальні та релігійні організації знаходять спільні точки взаємодії та активної мобілізації в боротьбі проти «спільного ворога». Ці угруповання відрізняються рівнем (відкритого/прихованого) насильства та радикальності, але вони всі одноставні в позиціонуванні гомосексуальних людей як «неповноцінних», «другосортних», таких, що не можуть мати рівні права з гетеросексуальними людьми. Чималої уваги релігійні праві приділяють питанню одностатевих шлюбів — незважаючи на те, що в Україні фактично не було жодних громадських обговорень або законодавчих ініціатив щодо легалізації одностатевих шлюбів. Це можна пояснити тим, що попри незначну видимість ЛГБТ-спільноти в Україні та обмежену адвокацію з питань сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності з боку правозахисних організацій, релігійні праві радше орієнтуються на антидискримінаційну політику Західної Європи та Північної Америки, яка регулярно обговорюється в офіційних українських медіях. У відповідь на це на контрмарші проти гей-прайду в травні 2012 року ЛПГ додали до своїх гасел: «Гомосексуальний “шлюб” не відноситься до прав людини».

Сексуальні та репродуктивні права, перш за все, права ЛГБТ і право на аборт, стають спільними мішенями церков різних конфесій, релігійних організацій та окремих політиків з їхніми «кишеньковими» неурядовими організаціями. Оскільки прями ініціативи церков менш помітні й інтенсивні, ніж різноманітня діяльність релігійних організацій, спільна гомофобна та анти-жіноча політика релігійних правих часто позиціонується як прояв «громадянського суспільства». Важливо, що релігійні праві організації всі як одна позначають себе як «рухи»: «рух людей з майбут-

нім», «громадянський рух», «рух батьків», «рух матерів та дружин проти аморальності» тощо. Це дозволяє досягти подвійної мети: з одного боку, подає цілеспрямовану діяльність конкретної організації з окремим фінансуванням як нібито ініціативу «стурбованих громадян», а по-друге, створює ілюзію масовості, відтак, поширеності і прийнятності ідей та цілей конкретної (доволі маргіальної) організації. Релігійні праві діють не лише через вуличні акції, пікети, збори підписів, поширення інтерв'ю в офіційних та власних медіях, але і через роботу в численних громадських радах при державних інституціях. Уряд часто охоче підтримує пропозиції та ініціативи релігійних правих угруповань і, відповідно, представляє таку співпрацю як відповідь на запит того ж «громадянського суспільства». Стосовно певного кола питань, пов'язаних із сексуальністю, релігійні організації є чи не єдиними, до чийх голосів дослухається держава. Тим не менше, співпраця з релігійними правими організаціями забезпечує необхідну легітимізацію законодавчих рішень, так ніби вони були підтримані широкою громадськістю.

За останні чотири роки помітною є значна професіоналізація релігійно-фундаменталістських організацій. Характерною для них стає співпраця з народними депутатами, проведення спільних форумів та конгресів, співорганізаторами яких виступають народні депутати або представники державних служб, мобілізація населення. У своїх друкованих матеріалах та на інформаційних ресурсах організації пропонують своїм цільовим групам приклади листів, адресатів та контакти, куди направляти запити, наприклад, за криміналізацію «пропаганди» гомосексуальності, або лист від батьків проти участі дитини в тренінгах на тематику гендеру чи прав дітей (як-от, проти насильства над жінками та дітьми). Очільник ЛПГ Руслан Кухарчук від імені Асоціації журналістів «Новомедіа» проводить майстер-класи для студентів медіа-спеціальностей вищих навчальних закладів з метою підвищення релігійної освіти світських журналістів^{xiii}.

Характерним також є посилення впливу релігійних правих на державну політику. В жовтні 2012 року Міжфракційна депутатська група «За духовність, моральність та здоров'я України»^{xiv} провела у Києві Всеукраїнський форум сім'ї. В роботі Форуму взяли участь громадські організації, християнські конфесії, священнослужителі, представники державних органів та Парламенту України. Одним з пунктів програми Форум передбачав роботу у секціях на тему «Сучасні загрози для сім'ї (ювенальна юстиція, гомосексуалізм, гендерне право)». Результатом Форуму стала декларація щодо «захисту інституції сім'ї від деструктивних сил, впливів та явищ, які руйнують українські сімейні цінності та нав'язують аморальне законодавство». Опираючись на основи «християнської моралі», учасники Форуму поставили за мету запровадити Закон України «Про основи державної сімейної політики» та підкреслили, що сімейну політику слід розглядати в контексті національної безпеки. Для реалізації поставлених завдань в декларації проголошено про створення низки спільних ініціатив: Національного громадського руху «За сім'ю», Всеукраїнського Національного координаційного експертно-аналітичного центру з питань сім'ї; проведення обласних та місцевих форумів сім'ї та створення місцевих осередків про-сімейного руху; відзначення на національному рівні Дня сім'ї у травні 2013 року; ініціювання розгляду на сесіях Верховної Ради України, обласних та місцевих рад питань захисту сім'ї; регулярну роботу з відстоювання сімейних цінностей, підготовку нових законів, розробку державних програм, проведення регулярних форумів та конференцій щодо захисту сім'ї^{xv}. В цілому йдеться про потужний лобінг про-сімейних та релігійних організацій, християнських конфесій, надання їм доступу до механізмів впливу на законотворчість та політичні рішення. Гомосексуальність і гендерна рівність розглядаються як загроза інституту сім'ї в контексті «загрози національній безпеці», що відображає концепт «гендер-гей-диктатури», який використовують релігійні праві групи в Україні.

Всеукраїнська Рада Церков та релігійних організацій

Крім релігійних угруповань, голоси різних церков представлені Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій, до складу якої входять 19 членів^{xvi}. Вона була утворена як «представницький міжконфесійний консультативно-дорадчий орган з метою об'єднання зусиль церков і релігійних організацій з духовного відродження України, координації міжцерковного діалогу, участі в розробці проектів нормативних актів з питань державно-конфесійних відносин» в 1996 році^{xvii}. Однак, Рада церков стала значно активнішою тільки з 2006 року. Незважаючи на те, що Положення про Раду церков наголошує, що «Рада будує свою роботу на засадах рівності і рівноправ'я»^{xviii}, одним з перших спільних документів стала Декларація «про негативне ставлення до явища гомосексуалізму та спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерств)», яка буде предметом дискурсивного аналізу цього розділу. В 2010 році ця декларація була знову підписана християнськими церквами України.

Рада церков у 2011 році брала участь у парламентських слуханнях щодо стану суспільної моралі в Україні, де закликала до законодавчого регулювання морального життя суспільства. Представник Ради церков відзначив плідну співпрацю з Національною експертною комісією з питань захисту суспільної моралі. Також на слуханнях народний депутат, Представник Президента України у Верховній Раді Юрій Мірошніченко закликав церкву взяти на себе місію «духовного поведиря української нації»: «Церква має активно увійти в освітній простір, взявши на себе функцію просвітництва і виховання, в Збройні Сили, в правоохоронні органи і пенітенціарну систему, трудові колективи і життя територіальних громад, ставши добрим порадиником і наставником складних життєвих ситуацій», «це завдання вимагає

створення потужної інфраструктури, координації зусиль всіх церков і конфесій, що представлені в Україні, і максимального сприяння державою»^{xix}. Подібні висловлювання народних депутатів на парламентських слуханнях демонструють порушення конституційного принципу світської держави: парламентарі пояснюють соціально-економічні проблеми «втратою моральних орієнтирів», «падінням моральності української нації», чим, в свою чергу, обґрунтовують необхідність надання церкві доступу до державних ресурсів та інфраструктури, можливість впливати на політику та законотворчість.

Вже зазначена Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі (НЕК) виступає потужним органом цензури та зв'язкою між державною владою та релігійними організаціями. Комісія була створена у 2004 році, а з 2008 року її діяльність стала публічною та видимою. НЕК є постійно діючим державним позавідомчим експертним і контролюючим органом, відповідно до Закону України «Про захист суспільної моралі»^{xx}. В межах її компетенції — проводити перевірку діяльності засобів масової інформації, юридичних осіб усіх форм власності, що займаються організацією видовищних заходів та діяльністю з обігу продукції сексуального чи еротичного характеру або такої, що містить елементи насильства і жорстокості. Рішення НЕК є обов'язковими для розгляду центральними і місцевими органами влади, засобами масової інформації всіх форм власності, а також фізичними та юридичними особами. Фінансування НЕК здійснюється за рахунок коштів державного бюджету України.

Офіційно визначені основні завдання НЕК включають:

- проведення експертизи продукції, видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру та продукції, що містить елементи або пропаганду культу насильства, жорстокості, порнографії;

- аналіз процесів і тенденцій, що відбуваються у сфері захисту суспільної моралі, розроблення для органів державної влади та органів місцевого самоврядування рекомендацій з їх правового регулювання;

- контроль за дотриманням законодавства у сфері захисту суспільної моралі;

- участь у розробці міжнародних договорів України з питань захисту суспільної моралі.

Закон України «Про захист суспільної моралі» передбачає процедури дозвільного характеру та різні форми попереднього обмеження продукції сексуального, еротичного характеру або такої, що «завдає шкоди моральності суспільства». Закон містить посилання на «традиційні цінності» та перелік критеріїв, які можуть бути інтерпретовані в залежності від бажання та переконань членів НЕК. За даними правозахисних організацій, з моменту свого заснування комісія видала понад 20000 висновків, за результатами яких відкрито понад 300 кримінальних справ¹. Рішеннями НЕК фактично зупинено прокат низки художніх фільмів, вилучено з продажу надруковані тиражі газет тощо. У 2010 році НЕК фактично призупинила на певний час національну рекламну кампанію проти ВІЛ/СНІДу. Розглянувши звернення щодо моральності реклами національної кампанії з профілактики ВІЛ/СНІДу «Не дай СНІДу шансу», комісія вирішила, що зображення з написами: «Зайдеш на каву?», «Подивимось кіно у мене вдома?» — *порушують етичні норми і нехтують правилами пристойності*^{xxi}. НЕК контролює та обмежує інформацію про контрацептивну культуру на основі переконань членів комісії в тому, що *реклама пропагує вільні, обмежені лише презервативом, статеві стосунки та обурює громадян, які виховані на традиційних культурно-духовних цінностях*^{xxii}. Цей випадок добре ілюструє державне обмеження свободи слова та вираження поглядів й репрезентує, яким чином державні рішення послуговуються релігійно-фундаменталістською риторикою.

1. Закон України «Про захист суспільної моралі»: аргументи проти. Добірка експертних аналізів та коментарів. Луганськ: Правозахисний центр «Поступ», 2011. — С. 5.

Дискурсивний аналіз гомофобії релігійних правих

Цей підрозділ базується на дискурсивному аналізі таких документів: Декларація «Про негативне ставлення до явища гомосексуалізму та спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерств)» Ради церков (2007)^{xxiii}; друковані брошури, що поширюються під час різних конференцій з гендерних питань, на анти-ЛГБТ і анти-жіночих демонстраціях та інших публічних заходах, організованих релігійними правими угрупованнями: «Антисімейні технології – Загроза національній безпеці» ЛПГ (2010)^{xxiv}, «Гендер без прикрас: Через гендерну політику к диктатурі гомосексуалізму» «Всеукраїнського батьківського руху» (2010–2011)^{xxv}, «Гендерне “виховання”, або як з ваших дітей робитимуть гомосексуалістів» веб-платформи «СТОП-Гендер!» (2012)^{xxvi}. Далі в тексті я використовуватиму скорочені назви брошур.

Декларація Ради церков щодо гомосексуальності

Декларація Ради церков конструює гомосексуальність як «зло»: «[С]ексуальні відносини між представниками однієї статі протиприродні та є злом. (...) Ніхто не повинен використовувати свободу [в своїх діях] з метою творити і поширювати зло». Аргументація декларації припускає, що гомосексуальність «заразна», вона може передаватися і насаджуватися іншим особам: документ застосовує концепт «пропаганди» та стверджує, що визнання гомосексуальності варіантом норми буде заохочувати громадян до одностатевих сексуальних стосунків. Гомосексуальність розглядають одночасно і як наслідок особистого вільного, але «нерозумного» вибору, і як «прояв глибоко вкоріненого гріха», який можна подолати за допомогою віри та визнання «гріховної природи» одностатевих відносин.

Легалізація гомосексуальних союзів порівнюється до «суспільної катастрофи» та «викривлення поняття

суспільної моралі». В Декларації наводиться приклад західних економічно розвинутих країн, у яких «нівельюється інститут традиційної сім'ї», що нібито призводить до демографічної кризи, «критичного падіння суспільної моралі» та, в кінцевому підсумку, аж до легалізації педофілії. Пов'язування (чоловічої) гомосексуальності з педофілією пронизує всю гомофобну риторику релігійного чи будь-якого іншого ґатунку. Рада церков відверто заявляє, що права та привілеї, передбачені офіційним статусом шлюбу, мають залишитись виключно гетеросексуальними, за правовою системою доступними лише «традиційному подружжю». Ця стурбованість легалізацією одностатевих партнерств виникла в умовах, коли не було жодної спроби запровадити одностатеві партнерства, ні в 2007 році, коли декларація була створена, ні тепер. Така аргументація начисто підтверджує, що ЛГБТ-спільнота прагне рівних, а не якихось «особливих» прав, як це часто зазначають гетеросексистські критики.

Формальна заява в Декларації про те, що віруючі не мають ненависті або упередженого ставлення до лесбійок та геїв, нівельюється заборонаю для будь-якої релігійної людини «мириться з гомосексуалізмом, іншими аморальними діями та їхньою пропагандою, як явищами духовного й суспільного життя». Декларація заявляє: «за зло Бог карає не тільки тих, хто особисто його звершує, але й тих, хто вголос чи мовчки його схвалює». Нова редакція Декларації, зроблена в 2010 році, коли вона була знову підписана й оприлюднена в медіа, додатково зазначає: «ті, хто підтримують пропагування гомосексуалізму, не можуть вважатися християнами. (...) Суспільство не має права закривати очі на пропаганду гомосексуалізму, сприймаючи це нібито лише як “приватну справу” тих, хто схильний до цього гріха»^{xxvii}. Таке явне підбурювання ненависті і ворожнечі, коли навіть відсутність засудження вважається гріховною та протиправною, являє собою один з найекстремальніших прикладів гомофобної риторики в Україні. Пусте твердження, що Рада церков не виступає за

2. Марія Маєрчик. Вторгнення гомосексуальності/ 120 сторінок Содому: Сучасна світова лесбі/гей/бі література. Квір-антологія. Упорядниці/ки: Ірина Шувалова, Альбіна Позднякова, Олесь Барліг. К: Критика, 2009.;

Хили Д. Гомосексуальное влечение в революционной России: регулирование сексуально-гендерного диссидентства / Пер. с англ. Т.Ю. Логачевой, В.И. Новикова; изд. подготовил Л.В. Бессмертных. — М.: Ладомир, 2008;

74

дискримінацію гомосексуальних людей, не змінює загального тону декларації.

Агітматеріали релігійних правих

Дискурс релігійно-фундаменталістських організацій оперує, перш за все, концептом «змови», в якому чи то Україна як окрема держава, чи в союзі із «слов'янськими країнами» протиставляється Європі та «Заходу». Сімейні цінності, моральність, духовна чистота та релігія як їхня основа, згідно з цим дискурсом, складають багатовікову сутність української нації. З іншого боку протиставляються європейські цінності та права людини, визначені як «розпуста», «розбещеність», «аморальність» та «вимирання». Так, у брошурі «Гендер без прикрас» ідеться: «Украинское общество со своей собственной историей, основанное на истинных христианских ценностях, не приемлет навязывания аморальных принципов погибающей европейской цивилизации. (...) Евросоюз устанавливает антиценности, разрушающие основную ячейку общества — семью, что является прямой угрозой национально-му суверенитету! Все здоровые силы общества должны стать на защиту Украины от морального геноцида» (с. 49-50).

Часто не тільки «поширення гомосексуалізму», але і самі одностатеві стосунки маркуються як «нав'язані Заходом», «чужоземні» та «невластиві» для української культури, незважаючи на те, що існує низка встановлених термінів українського або російського походження, які позначають гомосексуальні практики (скажімо, в юридичній літературі знаходимо термін «мужолозтво», в антропологічний — «секеляння»)². Таке іншування гомосексуальності та конструювання образу гомосексуальних людей як «ворогів нації» має довгу історію у правих та консервативних ідеологіях. Так, криміналізація гомосексуальності в СРСР в 1930-х супроводжувалася визначенням гомосексуалів як контрреволюціонерів, шпигунів буржуазної системи. При цьому, в США в 1980-х гомосексуальність визначалася як

явище, яке послаблює дух Америки у протистоянні Росії, частина задуму «комуністичної змови»³.

У брошурі «Антисімейні технології» ЛПГ розвиває теорію змови в расистському та ісламофобному ключі: «В семейном плане Европа — это пример того, как не надо жить. Почти вся европейская молодежь пробовала наркотики, погрязла в пьянстве и беспорядочных половых связях. Ее коренные народы вымирают, а земли быстро заселяются неграми, арабами и китайцами»^{xxviii}. Завданням брошури є нажахати читачок та читачів, зокрема прикладом Парижа, де «толпы арабов-мигрантов устраивали погромы на улицах». Ці цитати повторюють типову праворадикальну моральну паніку навколо демографічних проблем та загрози вимирання корінного (білого) населення. Релігійна відмінність підкреслюється як найбільша загроза національним і етнічним кордонам, мусульмани зображуються як абсолютно «інші» для української нації та української землі. При цьому релігійний екстремізм високо відзначають за збереження жорстких гендерних норм: «В Иране после исламской революции 1979 года осудили на смерть более 4000 лесбиянок и гомосексуалистов. Также клерикальный режим казнил немало женщин за внебрачный секс. (...) Я полагаю, в Иране с проституцией, педофилией и изнасилованиями ситуация в сотни раз лучше, чем в нашей чрезвычайно культурной и цивилизованной стране»^{xxix}.

На мій погляд, лібералізація гендерних норм розглядається релігійними правими як значно більша загроза, ніж зміни в демографічній статистиці або етнічному складі населення. Відтак, зміни в гендерному режимі, передбачені гендерною політикою та освітою, конструюються як руйнування традиційного «природного» світового порядку. Ідея різниці між статтю як біологічним явищем і гендером як соціальним конструктом, запроваджена в гендерній теорії та популярна серед жіночих організацій і гендерних центрів в Україні, є іманентним фокусом уваги

3. Rubin, Gayle. "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality", in Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality. Ed. Carole S. Vance. Boston and London: Routledge & Kegan Paul, 1984. — P. 273.

75

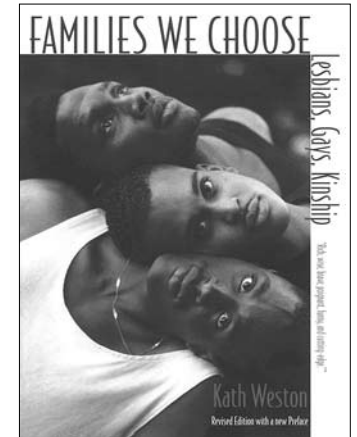
релігійних правих груп. Питання гомосексуальності обговорюється саме в цих рамках. Сама назва брошури «Гендер без прикрас» разом з іншими інформаційними матеріалами релігійних правих служить знаряддям для «викривання правди» за «маскою» гендерної політики та гендерної теорії. Релігійні праві нагнітають моральну паніку навколо терміна *гендер*, використовуючи метафору багатоголового чудовиська, завданням якого є знищення «природного порядку» жорсткого поділу на чоловіків і жінок. Автор(к)и «Гендеру без прикрас» підкреслюють: «[в гендерной теорії] фиксируется как минимум 5 гендеров (полов) — это женский, мужской, бисексуальный, гомосексуальный и транссексуальный (...) человек будто бы рождается двумя несколькополюм и будто бы сам может выбрать — быть ему мужчиной, женщиной» (с. 3-7). Брошура «Гендерне “виховання”» йде навіть далі: у розділі під назвою «Від п’яти гендерів до тридцяти» автор(к)и стверджують, що конгрес США нібито планує легалізувати «30 видів важких психічних хвороб (...) зоофілія, педофілія, інцест, некрофілія, урофілія, гомосексуалізм, трансгендеризм та інші збочення будуть захищені законом» (с. 5). Тут «нові гендери» конструюються радше як сексуальні, ніж гендерні відхилення.

«Гетеросексуальність» як концепт взагалі не згадується у більшості матеріалів радикальних правих. Вочевидь, вона є настільки «природною» і самозрозумілою, що її навіть не треба називати. «Належні», «правильні» гендерні ролі неявно маркуються через гетеросексуальність: вважається, що «чоловік» визначається через «мужність» та потяг до жінок; відповідно, «жінка» визначається через «жіночність» та потяг до чоловіків. Гомосексуальні люди, таким чином, конструюються як «девіантні» не тільки на основі сексуальності, але і на основі гендеру: на відміну від «нормальних» гетеросексуальних людей, гомосексуальних людей важко віднести до будь-якої статі/гендеру взагалі. Вони повністю виключені з гендерної матриці. «Гендер без прикрас» формулює це таким чином: «Главная цель

[гендерной политики] — ликвидация гетеросексуального разделения людей на мужчин и женщин и замена его на новое разделение — в соответствии с теорией “гендера”» (с. 9). Цей новий гендерний розподіл зображується як повний хаос, де стать людини змінюється чи не щохвилини, в залежності від її настрою.

Гомосексуальність далі патологізується через асоціювання із нездатністю до репродукції. Більшість релігійних правих визначають лесбійок та геїв як нездатних виношувати та виховувати дітей. «Гендер без прикрас» розрізняє геїв та лесбійок: мовляв, чоловіки не можуть мати дітей, тому що чоловіча гомосексуальність є «ідеологією смерті, не имеющей в себе ничего для дальнейшего продолжения жизни»; тоді як лесбійки як жінки наділені здатністю до репродукції, проте, щоб зберегти популяцію в країні «необходимо, чтобы женщины рождали более двух детей. Это значит, что на двух женщин надо как минимум пятерых детей. Если такое бывает, то только в виде исключения» (с. 43). Ця приписувана нездатність ЛГБТ-людей до відтворення служить основою для нагнітання моральної паніки навколо «демографічної кризи».

Моральна паніка навколо гомосексуальності та репродукції має довгу історію в Північній Америці і країнах Західної Європи, починаючи з 1970-х років. Як зауважила американська дослідниця Кес Вестон, «від полеміки нових правих до риторики в коридорах середніх шкіл, “вербування” приєднується до “репродукції” у відсилках до гомосексуальності. Стверджуючи, що геї та лесбійки мають спокушати молодих людей з метою увічнення (або збільшення) гомосексуального населення, тому що вони не можуть мати власних дітей, гетеросексистські критики вбачали кінець суспільства, неминучу долю суспільства, яке не може “відтворюватися”»⁴. Ідентична аргументація слугує основою для анти-ЛГБТ-утрупувань в Україні сьогодні — в гаслах гомофобних груп, на вуличних демонстраціях та виступах, у друкованих матеріалах та на інших публічних

4. Weston, Kath. Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship. New York: Columbia University Press, 1997. — P. 24.

заходах. Як влучно зазначила Вестон, «змінюючись між значенням “репродукції” як фізичного дітонародження і її значенням як збереження суспільства в цілому, характеристика лесбійок та геїв як нерепродуктивних осіб пов’язує їхні уявні “напади на сім’ю” з атаками на суспільство в ширшому сенсі»⁵.

Відтак, українські гомофобні угруповання засновують свої аргументи на двох сценаріях. Згідно з першим, гомосексуальні люди прагнуть збільшення своєї чисельності за рахунок «вербування» або «гомосексуальної пропаганди». Гомосексуальність конструюється як певний привабливий для молоді модний тренд — буцімто лесбійки та геї мають такий сильний державний захист від дискримінації, ба навіть послідовне лобі, що гей-ідентичність стає вигідною та престижною. Або ж геї спокушають чи змушують молодих чоловіків і хлопчиків до сексуальних стосунків. «Гендер без прикрас» стверджує, що через (уявну) нездатність до репродукції *«цель гомосексуалистов — вовлечь в свои сети как можно больше молодежи»*. Автори дають (невичерпний) перелік способів, за допомогою яких геї буцімто знаходять «нові жертви»:

1. *Спаивают подростка или парня — насилуют, наутро он просыпается — всё! «Ты такой, как мы!».*
2. *Насилуют в армии, в тюрьме. Потом вырабатывается дурная привычка.*
3. *Ловят мальчиков и приучают к этому делу — педофилия (с. 16).*

Такі розбіжності в представленні гомосексуальності водночас як «вродженого рідкісного психічного розладу» і чогось такого, що можна легко «підчепити» на підставі переконання, звички або насильства, дуже розповсюджені серед аргументації релігійних правих. Вживання емоційно навантаженої мови «насильства», «диктатури» покликані нівелювати ці розбіжності, зробити їх непомітними.

Другий сценарій, який, згідно з релігійними правими, допомагає гомосексуальним людям «розширити свою чи-

сельність», зосереджується навколо страшних історій про ювенальну юстицію. Ювенальна юстиція запроваджує менш суворе покарання для неповнолітніх підлітків, які скоїли злочини. Тим не менш, релігійні праві говорять про неї в основному з точки зору надання «занадто багато свободи» дітям, їхньої «безкарності» та позбавлення батьків контролю. Гомофобні групи називають ювенальну юстицію «узаконеним кіднепінгом», однією з цілей якої зазначається вилучення дітей із гетеросексуальних сімей, щоб передавати їх гомосексуальним парам. Дитячі притулки називають «концтаборами», систему ювенальної юстиції — «фашизмом» та «війною». Такий набір наративів притаманний для всього пострадянського простору, де за останні роки були спроби законодавчо впровадити систему ювенальної юстиції.

Релігійні праві групи стурбовані тим, що держава буде втручатися у приватну сферу сім’ї та позбавляти батьківських прав за жорстоке поводження з дітьми. Вони не визнають проблемою насильство по відношенню до дітей у сім’ї: на їхню думку, батьки можуть дисциплінувати й виховувати дітей будь-яким чином, як вважають за потрібне. Навпаки, відсутність дисципліни розглядається як загрозна, оскільки вона нібито призводить до некерованості дітей та, в кінцевому рахунку, послаблює моральні та гендерні норми підростаючого покоління. Дитині ж, за цією логікою, надається лише одне право — право на кривих батьків. Попри це, в потенційній ситуації, коли дитина буде передана в притулок або дитячий будинок через насильство батьків, дитину зображають як жертву насильства та жорстокого поводження з боку соціальних працівників або прийомних батьків. Таким чином, релігійні праві визнають насильство над дітьми проблематичним лише за межами (біологічної) сім’ї; насильство в сім’ї виправдовується, легітимується через приписувану вищу владу батьків над дітьми, притаманну право-релігійному дискурсу в цілому.

Атаки на систему ювенальної юстиції вибудовуються в загальну теорію змови, названу «гомодиктатурою». Усі

друковані матеріали, які я аналізую, апелюють до «змови олігархів», що має на меті значно скоротити населення планети нібито для отримання контролю над ресурсами та населенням. Деякі матеріали підкреслюють, що цей «демографічний геноцид» проводиться, зокрема, проти «слов'янських народів»^{xxx}.

У будь-якому випадку, ювенальна юстиція разом із плануванням сім'ї, сексуальною освітою, доступом до контрацепції й абортів визначаються як частина плану «світової змови», яка перешкоджає суспільству «відтворюватися». Відтак, геї і лесбійки, діти, які ростуть в дитячих будинках, емансиповані жінки, що відмовляються народжувати «через власний егоїзм», і навіть люди, терпимі до расових і етнічних меншин, сприяють створенню «нового світового порядку»^{xxxi}.

Згідно з релігійно-правою риторикою, ці явища становлять небезпеку, оскільки підважують «природну» та «богом дану» батьківську владу над дітьми, безумовну владу чоловіка в сім'ї та материнство як першочергову роль жінки. У відповідь релігійні праві укріплюють межі буцімто загроженого статусу-кво. Під час вуличної демонстрації ЛПГ у квітні 2012 проти гей-прайду та за законопроект №8711 з'явився новий лозунг праворадикальної групи «Спротивление»: «Соблюдайте полярность!» із зображенням різностатевої пари на фоні перекреслених одностатевих пар. Біодетермінізм та жорстка поляризація гендерних ролей є засадничо важливими для праворелігійної риторики. Неконсолідовані малочисельні спроби ЛГБТ, правозахисних груп, письменницької та мистецької спільноти нормалізувати гомосексуальність в публічному просторі сприймаються релігійними правими групами як загроза, у першу чергу, через те, що вони підважують традиційний гендерний режим.

Законодавчі ініціативи з заборони «гомосексуальної пропаганди»

У цьому підрозділі я аналізую дискурс законопроектів щодо заборони так званої «гомосексуальної пропаганди», які були зареєстровані у 2011-2012 роках:

(1) Проект Закону №8711 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)» (2011),

(2) Проект Закону №10290 «Про заборону спрямованої на дітей пропаганди гомосексуалізму» (2012),

(3) Проект Закону №10729 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо встановлення відповідальності за пропаганду гомосексуалізму)» (2012).

Всі три законопроекти послуговуються риторикою, подібною до риторики гомофобних ініціатив релігійних правих. Концепти «моральної кризи» та «пропаганди» підхоплюються і вже без будь-яких пояснень чи надання статистичних або соціологічних даних переносяться в законопроекти. В законодавчих ініціативах «пропаганда» трактується вже не як насильство, а розростається до будь-якої згадки про гомосексуальність у публічному просторі. Частина концептів із риторики релігійних правих замінюється на більш прийнятну мову чиновництва та законодавства: так, концепт «змови» вже не названий прямо, а модифікований у «загрозу національній безпеці» та «демографічну кризу».

У пояснювальній записці до першого зареєстрованого законопроекту з заборони «гомосексуальної пропаганди» №8711 депутати обґрунтовують свою ініціативу тим, що гомосексуальність нібито становить «загрозу національній безпеці, оскільки приводить до епідемії ВІЛ/СНІД, а також руйнує інститут сім'ї та може призвести до демографічної кризи»^{xxxii}. Метою законопроекту є встанов-

лення відповідальності за «зловживання свободою слова діяльності друкованих засобів масової інформації чи використання телерадіоорганізацій» за згадування гомосексуальності. Окрім змін до Кримінального Кодексу України та славнозвісного Закону про захист суспільної моралі, законопроект передбачає зміни до законів, що регулюють друковані ЗМІ, телебачення і радіомовлення, і таким чином пропонує посилити цензуру інфопростору. Аргументація ідентично ретранслює вислів лідера ЛПГ Руслана Кухарчука 2008 року: *«Пропаганда гомосексуалізму і розповсюдження гомосексуалізму — це угроза національній безпеці держави. Три причини, у нас все по пунктах, чтобы легче было. Первая угроза: распространение гомосексуалізму приводит к распространению СПИДа, вторая причина — это угроза углублению, усилению демографической ситуации, и без того сложной. И третья — это разрушение института семьи»^{xxxiii}*. На жаль, можемо спостерігати, як аргументи «захисників моралі» не лише відображаються в законодавчих ініціативах, але поступово стають звичним явищем у політичній дискусії навколо гомосексуальності в Україні.

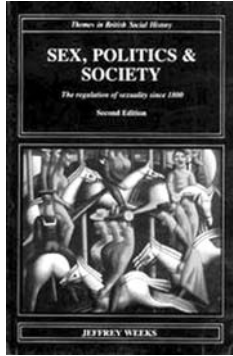
Попри те, що у 1990 році Всесвітня організація охорони здоров'я виключила гомосексуальність із Міжнародної класифікації хвороб, цей законопроект пропонує повернути у вжиток дискримінаційний термін «гомосексуалізм», який є науково некоректним, таким, що патологізує та асоціюється із медичним діагнозом, закладаючи тим самим у законодавче регулювання дискримінаційну термінологію.

Автор(к)и законопроекту спекулюють статистичними даними про ВІЛ в Україні, відтворюють стереотипні упередження щодо гомосексуальних людей. Маніпулюючи панікою навколо «демографічної кризи», депутати протиставляють гомосексуальність репродуктивності, можливості народжувати дітей. Очевидно, апеляція до демографічної ситуації є зручним риторичним прийомом для

виправдання дискримінаційної гомофобної законодавчої ініціативи. Лесбійки і геї не втрачають своєї репродуктивної функції через негетеросексуальність. Однак цей ідеологічний конструкт, що постулює лесбійок та геїв як «інших», як і будь-яка інша форма расизму, дозволяє виправдовувати дискримінацію.

Остаточними і, насправді, ключовими аргументами на користь криміналізації так званої «гомосексуальної пропаганди» депутати називають захист «суспільної моралі» та «захист дітей». Проте мораль не залишається однаковою для всіх історичних періодів, вона змінюється і стає дедалі більш чутливою до дискримінованих груп. Наприклад, у XIX столітті не було аморальним залишати дівчат неграмотними, без освіти; не вважалася аморальною публічна зневага, відмова в наймі на роботу представниць і представників деяких етнічних груп, наприклад, ромів; використання дитячої праці було морально прийнятним тощо.

Мораль не є уніфікованою, не існує єдиного вичерпного переліку цінностей, який би охоплював усі питання, і який би поділяли всі члени суспільства. Норми моралі суб'єктивні, а врегульована державою норма моралі набуває характеру норми права, що має обов'язковий характер. Міжнародна правова практика стверджує, що моральні уявлення не можуть бути основою для дискримінації. Попри це, поняття «суспільна мораль» використовується в українському законодавстві: так, закон «Про захист суспільної моралі» визначає її як *«систему етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість»^{xxxiv}*. Під це визначення можна підвести що завгодно, в залежності від суб'єктивної позиції особи, яка інтерпретує закон. Норми, які містяться в законі «Про захист суспільної моралі», дозволяють довільно втручатись у реалізацію права на свободу самовираження. Попри нечіткість та розпливчатість такого визначення мо-

6. Weeks, Jeffrey. *Sex, Politics and Society: The Regulations of Sexuality Since 1800*. London: Longman, 1981. — P.14.

7. Rubin, Gayle, *ibid* — P. 297.

жемо спостерігати подальші спроби інтегрувати це поняття в українське законодавство.

Моральна паніка, послідовно створювана релігійними правими навколо теми гомосексуальності, транслюється в потрактуванні гомосексуальності як «загрози національній безпеці» буцімто через поширення епідемії ВІЛ/СНІДу. Слідом за Джефрі Вікс, моральну паніку можна охарактеризувати так: «Моральна паніка кристалізує поширені страхи та тривоги і часто долає їх не за допомогою пошуку реальних причин проблеми (...), а за допомогою перекладання їх на “цапів-відбувайлів” у визначеній соціальній групі (часто “аморальних” або “дегенеративних”)»⁶. Як зазначає Гейл Рубін, моральна паніка є політичним питанням, в якому розсіянні настанови проявляються у політичних діях, а далі у соціальних змінах. Система сексуальної стратифікації надає можливість легко знаходити ту групу, якій бракує ресурсів для самозахисту, і забезпечує апаратом обмеження свобод — стигма «сексуального дисидентства» робить їх морально беззахисними. Кожна моральна паніка має наслідки на обох рівнях: найбільше страждає упосліджена група, але соціальні та законодавчі зміни зачіпають всіх. Проте моральні паніки рідко позбавляють від реальних проблем — саме тому, що вони націлені на химери.⁷

Однак предметом політичної критики законопроекту №8711 стало не нагнітання моральної паніки чи маніпуляція статистичними даними, а лише відсутність визначення «пропаганди». Втім, наступний зареєстрований законопроект №10290 «Про заборону спрямованої на дітей пропаганди гомосексуалізму» бере до уваги зазначену критику та надає визначення: «пропаганда гомосексуалізму — це діяльність, яка має на меті та/чи виражається в умисному поширенні будь-якої позитивної інформації про гомосексуалізм, що може завдати шкоду фізичному та психічному здоров'ю дитини, її моральному та духовному розвитку, в тому числі, сформуванню у неї хибні уявлення про соціальну рівноцінність традиційних і не-

традиційних шлюбних відносин, а в майбутньому вплинути на її вибір соціальної орієнтації»^{xxxv}.

Законотворці продовжують використовувати розпливчасті формулювання «моральності» і «духовності», які разом із «пропагандою» впроваджують суб'єктивні критерії. Це може призвести до вільного інтерпретування та зловживання, якщо законопроект буде прийнято. Зазначена «шкода фізичному здоров'ю дитини» прямо пов'язує гомосексуальність із фізичним насильством, зґвалтуванням, педофілією. Такий зв'язок дискурсивно маркує гомосексуальних людей як осіб, що скоюють сексуальний злочин. У визначенні «пропаганди» також знаходить своє відображення релігійний концепт «зла», що підкріплюється заборонаю говорити про гомосексуальність позитивно, а також нерівність гомосексуальних стосунків із «традиційним шлюбом». Сексуальна орієнтація розширюється до «соціальної орієнтації», надаючи гомосексуальності (мовою законопроекту — «нетрадиційній сексуальній орієнтації») рис відхилення та девіації. Законопроект єдиною нормою «соціальної орієнтації» стверджує гетеросексуальність, чим ще більше підсилює гетеросексуальність як інституційну, «природну» та обов'язкову.

Враховуючи критику попереднього законопроекту №8711 як такого, що порушує конституційний принцип недискримінації за будь-якою ознакою, обмежує свободу слова, право на мирні зібрання, свободу самовираження, автор законопроекту №10290 стверджує, що жодне з положень «не може трактуватися як таке, що обмежує конституційні права та свободи людини і громадянина на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів та переконань, об'єднання в політичні партії та організації, проведення мирних зборів та громадських заходів», тобто до «пропаганди» не відносяться мітинги та демонстрації за права гомосексуальних людей. Проте детальний розгляд поняття «гомосексуальна пропаганда» виявляє протиріччя та доводить декларативний характер даної заяви. Законопроект визначає такі прояви «пропаганди

гомосексуалізму»: «проведення мітингів, парадів, акцій, пікетів, демонстрацій та інших масових зібрань, що має на меті та/чи виражається в умисному поширенні будь-якої позитивної інформації про гомосексуалізм»; «поширення в засобах масової інформації повідомлень, статей про гомосексуалізм»; «проведення навчальних уроків, тематичних бесід, інтерактивних ігор, виховних годин, факультативів, інших заходів учбового характеру на тему гомосексуалізму чи донесення до дитини (дітей) інформаційного повідомлення про гомосексуалізм»; «поширення у загальноосвітніх навчальних закладах інформації у будь-якій формі про гомосексуалізм».

Крім того, законопроект №10290 вводить поняття «непублічної пропаганди», а саме «*прихованої (таємної) діяльності, яка має на меті та/чи виражається в умисному поширенні будь-якої позитивної інформації про гомосексуалізм*» (виділення авторське). Законодавчі ініціативи продовжують відтворювати суперечності, що містяться в риториці релігійних правих щодо поділу на приватне та публічне. Примарна повага до приватного життя лесбійок та геїв проявляється у створенні та відтворенні «дозволених» для гомосексуальних людей меж; саме поняття «гомосексуальної пропаганди» налаштоване проти «допустимих» приватних практик. Гетеросексистська критика в більшості своїй посиляється на аргумент «спальні»: так, ніби те, що люди роблять в своєму приватному житті, буде прийнятним, якщо вони не будуть виносити це назовні. Звісно, розділення на приватне/публічне в даному контексті саме по собі може бути предметом феміністичної критики, оскільки сексуальність стосується не тільки сексуальної практики, але пронизує кожен аспект життя. Однак, відповідно до законопроекту №10290, жодної позитивної інформації про лесбійок чи геїв не має бути ні в публічній, ні у приватній сферах.

Більше того, законопроект №10729 додає бісексуальність та трансгендерність до переліку заборонених «про-

паганд» за аналогією законопроекту, що був прийнятий в Санкт-Петербурзі у березні 2012 року.

Особливістю законодавчих ініціатив є їхній акцент на захисті дітей. Апеляція до «пропаганди» сексуальності є типовою гомофобною риторикою, згідно з якою всі діти вважаються апріорі гетеросексуальними. Дитина від народження постійно отримує вербальні, невербальні, візуальні сигнали про гетеросексуальність як єдину норму. Пропагування ненависті та нетерпимості щодо будь-яких проявів негетеросексуальності призводить до маргіналізації лесбійок, геїв, бісексуальних, трансгендерних людей, до внутрішньої гомофобії та самостигматизації, дискримінації та навіть фізичного насильства з боку оточення. Законопроекти матимуть негативні наслідки для тих дітей та підлітків, які вже відчувають свою гомо- або бісексуальність, і яких законопроекти нібито покликані захищати. Підлітки з гомо- або бісексуальною орієнтацією, а також й ті, хто не вписуються в рамки гетеронормативної моделі «фемінності» та «маскулінності», нерідко стають об'єктами булінгу в школах — психологічного та фізичного цькування з боку однолітків чи вчительок/-ів. Таке цькування призводить до травматичних й іноді трагічних наслідків. Забезпечення можливості отримувати та передавати адекватну інформацію про сексуальність є важливим кроком для створення безпечного інформаційного простору. Натомість українські політики пропонують ініціативи, що підбурюють насильство на основі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Тим не менш, це, здається, відповідає загальним поглядам праворадикальних і релігійних груп на права дітей: насильство щодо дітей часто не розпізнається або навіть виправдовується.

Висновком Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України законопроект №8711 було рекомендовано відхилити. Але експертна група, яка аналізувала законопроект, також називає гомосексуальність «сексуальним відхиленням»^{xxxvi}. Така риторика не поодиноким серед висновків Головного науково-експертного

управління. Так, Управління рекомендує до розгляду інший законопроект № 8212 від 10.03.2011 про заборону користування допоміжними репродуктивними технологіями особам, які перебувають в одностатевих шлюбах. У своєму висновку Управління посилається на захист прав дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, від «насильства, в тому числі і від сексуальних зловживань з боку батьків чи іншої особи, яка турбується про дитину»^{xxxvii}. Отож, фахівці Управління, слідом за релігійними правими, проводять прямий зв'язок між вихованням дітей в одностатевих сім'ях та сексуальним насильством над дітьми.

Пізніше профільний Комітет з питань свободи слова та інформації рекомендував Верховній Раді прийняти законопроект №8711 в першому читанні за основу. Таке рішення було ухвалено, незважаючи на негативний висновок науково-експертного управління ВРУ, численні листи до парламенту України і засудження з боку правозахисних українських та міжнародних організацій та європейських структур.

У жовтні 2012, коли громадська увага була прикута до долі закону про наклеп, Верховна Рада України все ж таки ухвалила в першому читанні законопроект №8711. Законопроект прийняли з другої спроби. У своїх промовах депутати посилалися на підтримку законопроекту церквами, Радою церков України зокрема, що знову ставить під питання статус України як правової, світської та демократичної держави^{xxxviii}.

Численні організації висловили свої негативні оцінки та закликали відхилити законопроект №8711 як такий, що порушує Конституцію України, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, Конвенцію про права дитини, суперечить рекомендаціям Європейського суду з прав людини та Комітету ООН з прав людини. На думку журналісток та журналістів, практичне

застосування цього законопроекту призведе до звуження прав громадян на свободу слова та поширення цензури у суспільстві й медійному просторі^{xxxix}.

Можна стверджувати, що в Україні наявна тенденція до активного гомофобного лобі через громадські організації (перш за все, йдеться про ЛПГ та «Всі разом!»). Політики використовують діяльність та гасла релігійних правих для досягнення власних політичних цілей та маніпуляцій. Так, депутати Царьков та Унгурян, автори законопроекту №8711, активно підтримують акції ЛПГ, спрямовані на впровадження заборони «гомосексуальної пропаганди», і використовують протести для привернення додаткової уваги медій перед виборами. Вартим уваги є те, що законопроект №8711 намагається вилучити із списку забороненої видавничої продукції ту, що *«проповідує релігійні віровчення, які загрожують життю, здоров'ю, моралі громадян, порушують їх права і свободи або закликають до порушення громадського порядку»*. Цей перелік законопроект пропонує замінити на заборону *«виготовляти чи розповсюджувати видавничу продукцію порнографічного характеру і таку, що пропагує культ насильства, жорстокості, гомосексуалізму»*. Прирівнюючи гомосексуальність до культів насильства й жорстокості, законотворці фактично ставлять її в один ряд із фашизмом та неофашизмом, національною та релігійною ворожнечею, що є також притаманним право-релігійному дискурсу^{xl}.

Тим часом Президент Віктор Янукович пообіцяв врахувати думку вірян при ухваленні законопроекту проти «гомосексуальної пропаганди». Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Валерія Лутковська розкритикувала законопроект як такий, що не дає жодного визначення терміну «пропаганди гомосексуалізму». Той факт, що законопроект №8711 не викликав критики як такий, що встановлює дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації та запроваджує неправомірні обмеження на поширення інформації, на жаль, лише підтверджує за-

гальну поширеність гетеросексизму та гомофобії в українській політиці.

Висновки

ЛПГ, «Всі разом!», «Батьківський комітет України» та інші релігійні праві угруповання використовують емоційно навантажену мову («фашизм», «зло», «насильство») та створюють моральну паніку навколо теми гомосексуальності. Вони уважно відслідковують заходи з гендерної тематики і маніпулюють цією інформацією, щоб представити жіночі та ЛГБТ-організації як такі, що мають потужний ресурс і вплив на державну політику. Дискурс релігійних правих базується на теоріях змови «гомодиктатури» та «режиму олігархів», мета яких нібито знищити українську націю. У цій риториці лесбійки та геї зображуються фізично та психічно хворими, нездатними до репродукції і такими, що несуть загрозу для сім'ї і суспільства в цілому. Спроби за допомогою адекватної інформації про гомосексуальність протистояти гомофобній пропаганді релігійних правих та негативним зображенням у ЗМІ наштовхуються на цензуру та обмеження прав і свобод ЛГБТ. Нормалізація гомосексуальності позиціонується релігійними правими як особливо небезпечна, перш за все, тому що вона підважує жорсткий традиційний гендерний режим.

Теорія змови перекладається на мову «демографічної кризи», «загрози національній безпеці», «занепаду інституту сім'ї» та «захисту суспільної моралі», що добре пасує до українського законодавчого дискурсу. Радикальні праві і фундаменталістські релігійні групи використовують численні інформаційні та фінансові ресурси для популяризації своїх ідей через інформаційні кампанії, вуличні демонстрації, конференції та інші заходи в публічному просторі. Співпраця з депутатами дозволяє транслювати цей гомофобний та моралізуючий наратив у законопроекти. Три законопроекти, що запроваджують заборону на

так звану «пропаганду гомосексуальності», позиціонуються як відповідь на «стурбовані голоси» громадянського суспільства. Необхідність регулювання «гомосексуальної пропаганди» виправдовується необхідністю захисту дітей. Попри це депутати-автори законопроектів не беруть до уваги інтереси дітей, а радше використовують їх як засіб передвиборчого популізму.

В умовах зростання політичного консерватизму такі зміни несуть не тільки загрозу порушення прав ЛГБТ і запровадження цензури у ЗМІ і суспільстві, але й обмеження прав жінок та посилення сексистських та ксенофобних настроїв серед населення.

- i Как начиналось движение ЛПГ. Доступно за посиланням: <http://love-contr.org/index.php/about/history/>.
- ii Я використовую витяги з інтерв'ю дослідження *Динаміка становлення та перспективи розвитку руху «Любов проти гомосексуалізму в Україні»* Ольги Рождественської, Олександра Тарханова, Дарини Пирогової, під керівництвом Володимира Іщенка, факультет соціальних наук та соціальних технологій, кафедра соціології, Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2008 (робота не публікувалася).
- iii Семейный карнавал в центре Киева (фото + видео от 20.09.08). Доступно за посиланням: <http://love-contr.org/index.php/video/issue/179/>.
- iv Див. Ледяев, Алексей. Новый мировой порядок. Доступно за посиланням: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/protestant/Article/led_novmir.php.
- v Ольга Рождественська та ін., *там само*.
- vi Офіційний веб-сайт «Всі разом!»: <http://www.vsirazom.ua/>.
- vii 85% киевлян хотят защитить себя от пропаганды гомосексуализма. Доступно за посиланням: <http://www.vsirazom.ua/85-percentov-kievlyan.html>.
- viii Активисты движения «Любовь против гомосексуализма» митинговали возле зданий Верховной Рады и Кабинета министров. Доступно за посиланням: <http://love-contr.org/index.php/video/issue/627/>.
- ix «Чистий погляд» — бореться за здоров'я молоді! Доступно за посиланням: http://www.cmxy.org/index.php?option=com_content&view=article&id=289:l-&catid=31:news&Itemid=89.
- x Головна мета діяльності Представництва УПЦ у Верховній Раді України визначена як «адаптація українського законодавства і нормативної правової бази до потреб УПЦ у всій її повноті», а також представлення церковної позиції чи думки щодо окремих законодавчих ініціатив в українському парламенті. Детальніше про діяльність Представництва за 2007-2011 роки: <http://orthodox.org.ua/article/predstavnistvo-upts-u-verkhovn%D1%96i-rad%D1%96-ukra%D1%97ni>.

- xi Советник Представителя УПЦ (МП) в Верховной Раде создал организацию «для отражения угроз с Запада» (ФОТО). Доступно за посиланням: http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/7991-sovetsnik-predstavatelya-upc-mp-v-verhovnoy-rade-sozdal-organizaciyu-dlya-otrazheniya-ugroz-s-zapada-foto.html.
- xii Как оранжойды пытаются подмять родительское движение. Игорь Друзь о Всеукраинском форуме семьи и о проблемах суррогатного «консерватизма». Доступно за посиланням: http://ruskline.ru/news_rl/2012/10/23/video_kak_oranzhoidy_pytayutsya_podmyat_roditelskoe_dvizhenie.
- xiii Руслан Кухарчук провів майстер-класи у двох ВНЗ Луганська. 29.11.2012. Доступно за посиланням: <http://www.osvita.org.ua/news/67797.html>.
- xiv Міжфракційна депутатська група «За духовність, моральність та здоров'я України» була створена 22 жовтня 2009 р. Головою міжфракційної депутатської групи було обрано народного депутата Павла Унгуряна. В рамках співпраці з громадськістю та релігійними організаціями 16 грудня 2009 року створено Експертну раду громадських та релігійних організацій Міжфракційної депутатської групи «За духовність, моральність та здоров'я України». До неї ввійшли представники громадських організацій та основних християнських конфесій. Мета Експертної ради — консультування та ініціювання нових законів і державних програм, розробка рекомендацій та пропозицій щодо покращення законодавства стосовно актуальних проблем у суспільстві. Міжфракційна депутатська група проводить засідання за участю народних депутатів та міністрів, представників громадських та релігійних організацій, Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі. Більше інформації доступно на сайті «Спілки молодих християн України» за посиланням: http://www.cmxy.org/index.php?option=com_content&view=article&id=258:-l-r&catid=31:news&Itemid=89.
- xv Декларація Всеукраїнського форуму сім'ї. Спілка молодих християн України. Доступно за посиланням: http://www.cmxy.org/index.php?option=com_content&view=article&id=294%3A2012-11-12-09-42-30&catid=28%3A1astnews&Itemid=89.
- xvi До складу Ради церков входять представники Всеукраїнського Союзу Церков Євангельських християн — баптистів (ВСЦ ЄХБ), Всеукраїнського Союзу церков християн віри євангельської — п'ятидесятників (ВСЦ ХВЕП), Духовного управління мусульман Криму (ДУМК), Духовного управління мусульман України (ДУМУ), Духовного центру мусульман України (ДЦМУ), Закарпатської реформатської церкви (ЗРЦ), Німецької Євангелічно-лютеранської церкви України (НЄЛЦУ), Об'єднання іудейських релігійних організацій України (ОІРОУ), Римсько-Католицької Церкви в Україні (РКЦ), Союзу вільних церков християн євангельської віри України (СВЦ ХЕВУ), Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ), Українського Біблійного Товариства (УБТ), Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), Української єпархії Вірменської Апостольської Церкви (УЄ ВАЦ), Української Лютеранської Церкви (УЛЦ), Української Православної Церкви (УПЦ), Української Православної Церкви Київського Патріархату (УПЦ КП), Української Уніонної Конференції Церкви адвентистів сьомого дня (УУК ЦАСД), Української Християнської Євангельської Церкви (УХЄЦ). Доступно за посиланням: http://vrciro.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=32.
- xvii Інформація про Раду церков. Додано 19 липня 2011 року. Доступно за посиланням: http://vrciro.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=28.
- xviii Див. Положення про Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій, пункт 3. Доступно за посиланням: http://vrciro.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=29.
- xix Парламентські слухання «Стан суспільної моралі в Україні». 9.11.2011. Доступно за посиланням: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl091111.htm.
- xx Див. Закон України «Про захист суспільної моралі» № 1296-IV від 20 листопада 2003 року ; Положення про Національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі №1550 від 17 листопада 2004 року. Офіційний сайт НЕК доступний за посиланням: <http://www.moral.gov.ua/>.
- xxi Рішення № 7 від 14 вересня 2010 року Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі. Доступно за посиланням: <http://www.moral.gov.ua/solutions/253/>.
- xxii НЕК вважає рекламу радіо Kiss FM і «Не дай СНІДу шансу» непристойною. Доступно за посиланням: <http://www.telekritika.ua/news/2010-09-15/55836>.
- xxiii Декларація Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій «Про негативне ставлення до явища гомосексуалізму та спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерств)». Повний текст українською мовою доступний за посиланням: http://vrciro.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=31&lang=uk.
- xxiv Антисемейні технології — Загроза національній безпеці, ЛПГ: 2010.
- xxv Гендер без прикрас: Через гендерну політику к диктатуре гомосексуалізму. Всеукраїнское родительское движение: 2010-2011. Повний текст російською мовою доступний за посиланням: <http://stopgender.files.wordpress.com/2011/04/broshura-gender-bez-prikras1.pdf>.
- xxvi Гендерне «виховання» або як з ваших дітей робитимуть гомосексуалістів. Частина I: Дитячі садочки. Повний текст українською мовою доступний за посиланням: <http://stopgender.files.wordpress.com/2012/01/genderne-vihovannja.pdf>.
- xxvii Повний змінений текст доступний українською мовою: http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/ecumen_doc/36168/.
- xxviii Игорь Друзь, Антисемейные технологии — как важная составляющая часть внешней политики стран ЕС, США и Канады. / Антисемейні технології — Загроза національній безпеці, там само. — С. 9.
- xxix Анатолий Шарий, Голубая ржавчина. Диктатура содомитов. / Антисемейні технології — Загроза національній безпеці, там само. — С. 28.
- xxx Див. Гендерне «виховання»..., там само.
- xxxi Гендер без прикрас..., там само. — С. 42-47.
- xxxii Пояснювальна записка до проект Закону №8711 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)», Є.І. Царьков, К.Є. Лук'янова, П.Я. Унгурян, Ю.С. Ковалевська, Т.В. Чорновіл, Л.С. Григорович. Повний текст українською мовою доступний за посиланням: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=40734.
- xxxiii Ольга Рождественська та ін., там само.
- xxxiv Стаття 1 Закону «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 №1296-IV. Доступно за посиланням: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>.
- xxxv Проект Закону №10290 від 30.03.2012 «Про заборону спрямованої на дітей пропаганди гомосексуалізму», В.В. Колесніченко. Доступно за посиланням: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=43007.
- xxxvi Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)» (реєстраційний № 8711), 20.09.2011.
- xxxvii Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до статті 123 Сімейного кодексу України» (щодо визначення батьків дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій) (реєстраційний № 8212 від 10.03.2011 р.), 18.04.2011.
- xxxviii Стенограма пленарного засідання. Засідання шосте. ВРУ. 2 жовтня 2012. Доступно за посиланням: <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/3775.html>.
- xxxix Заява НМПУ щодо так званої заборони «пропаганди гомосексуалізму». 15 жовтня 2012. Доступно за посиланням: <http://nmpu.org.ua/2012/10/zayava-nmpu-schodo-tak-zvanoji-zaborony-propah-andy-homoseksualizmu/>.
- xl Порівняльна таблиця до проекту Закону №8711 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)».